

Κοινωνικές στάσεις προς τα διεμφυλικά και ομοφυλόφιλα άτομα

Dennitsa Ilieva¹, Γεώργιος Αλεξιάς², Κωνσταντίνος Τόγκας³, Δήμητρα Λέκκα⁴

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η αξιολόγηση των κοινωνικών στάσεων προς τα διεμφυλικά και ομοφυλόφιλα άτομα. Πραγματοποιήθηκε συγχρονική μελέτη διάρκειας έξι μηνών (Ιαν.-Ιούνιος 2019) σε δείγμα 273 ατόμων (n=273) από τον ελληνικό γενικό πληθυσμό. Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε δημογραφικές πληροφορίες και τα Attitudes Towards Transgender Individuals Scale και Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Scale. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με το SPSS v.25. Οι στάσεις προς τους διεμφυλικούς δεν ήταν ιδιαίτερα αρνητικές. Τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, με χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο και οι περισσότεροι θρησκευόμενοι είχαν πιο αρνητικές στάσεις. Αντίθετα, η επίδραση του φύλου, της κοινωνικοοικονομικής τάξης και του επαγγέλματος δεν ήταν σημαντική. Απαιτείται η διεξαγωγή και άλλων ερευνών, προκειμένου να επιβεβαιωθούν τα αποτελέσματα της έρευνας και να διερευνηθεί ο ρόλος και άλλων δημογραφικών μεταβλητών.

Λέξεις-κλειδιά: κοινωνικές στάσεις, διεμφυλικοί, ομοφυλόφιλοι, δημογραφικά χαρακτηριστικά

¹ Ψυχολόγος, e-mail: dennitsa_ilieva@yahoo.gr

² Καθηγητής, Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

³ Κοινωνικός λειτουργός-ψυχολόγος, Msc., Msc., PhD.

⁴ Ψυχολόγος, M.sc., PhD.

1. Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τις στάσεις του γενικού πληθυσμού προς τα διεμφυλικά και ομοφυλόφιλα άτομα, καθώς και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά που συνδέονται περισσότερο με αυτές. Καλύπτει ένα μεγάλο κενό στο σχετικό επιστημονικό πεδίο, καθώς έχουν πραγματοποιηθεί λίγες έρευνες για τις κοινωνικές στάσεις προς τα διεμφυλικά και ομοφυλόφιλα άτομα στην Ελλάδα. Αρχικά παρουσιάζονται ορισμένες βασικές έννοιες και δεδομένα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με το στιγματισμό, τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα προς τους διεμφυλικούς αλλά και για τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά που επιδρούν στις στάσεις προς αυτά τα άτομα. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η μεθοδολογία πραγματοποίησης της έρευνας, τα αποτελέσματα και η συζήτησή τους με προτάσεις για κλινικές εφαρμογές και ιδέες για μελλοντικές έρευνες.

1.1. Η έννοια της διεμφυλικότητας-στατιστικά δεδομένα

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (2020), ο όρος «διεμφυλικός» (transgender), αναφέρεται σε μία ομάδα ανθρώπων με μεγάλο εύρος έκφρασης ταυτοτήτων. Η ομάδα αυτή περιλαμβάνει τους transexual (άτομα που νιώθουν πως δεν ταυτίζονται με το βιολογικό τους φύλο, άτομα που δε νιώθουν αποκλειστικά άντρες ή γυναίκες), τα άτομα που νιώθουν ότι ανήκουν και στα δύο φύλα ή ότι τους αντιπροσωπεύει ένα τρίτο φύλο, τους «genderfluid» (άτομα τα οποία αισθάνονται την ταυτότητα φύλου ως κάτι ρευστό και εναλλασσόμενο), καθώς και τους «genderqueer» (άτομα τα οποία αμφισβητούν τους αυστηρούς κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους των φύλων και της σεξουαλικότητας και δεν αποδέχονται τον διαχωρισμό των φύλων σε ανδρικό και γυναικείο). Το αντίθετο του όρου της διεμφυλικότητας είναι τα «cisgender» άτομα, δηλαδή τα άτομα τα οποία νιώθουν πως η ταυτότητα φύλου και η κατ' επέκταση έκφρασή του συνάδει με το βιολογικό φύλο (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, 2020). Ο όρος τρανσέξουαλ, είναι μόνο μία κατηγορία του όρου-ομπρέλας τράνς ή τρανσζέντερ, ο οποίος αφορά όλα τα άτομα που δεν μπορούν να ταυτιστούν με το φύλο τους.

Τα διεμφυλικά άτομα έχουν πλήρη ταύτιση σε επίπεδο εμφάνισης με το επιθυμητό φύλο, μέσω της ένδυσης με ρούχα του φύλου με το οποίο ταυτίζονται, αλλά και έντονη επιθυμία απαλλαγής από τα βασικά σεξουαλικά χαρακτηριστικά του μη επιθυμητού φύλου (Billard, 2016). Κάποια άτομα επιλέγουν την αλλαγή φύλου μέσω χειρουργικής επέμβασης ή παίρνουν ορμόνες προκειμένου να δουν την επιθυμητή σωματική αλλαγή, ωστόσο αυτό

δε συμβαίνει με όλα τα διεμφυλικά άτομα (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, 2020).

Σύμφωνα με στοιχεία από το CDC's Behavioral Risk Factor Surveillance System (BRFSS) (Flores et al., 2016), περίπου 0,6% του πληθυσμού ενηλίκων των ΗΠΑ (περίπου 1,4 εκατομμύρια) αναγνωρίζουν τον εαυτό τους ως διεμφυλικό. Όσοι δηλώνουν διεμφυλικοί είναι νεότεροι, κατά μέσο όρο, από όσους δεν είναι διεμφυλικοί. Έτσι, το ποσοστό των διεμφυλικών ηλικίας 18-24 ετών ήταν 0,7% του συνολικού πληθυσμού, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στις ηλικίες 25-64 ετών ήταν 0,6% του συνολικού πληθυσμού. Στη βιβλιογραφική ανασκόπηση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας δε βρέθηκαν επίσημα στατιστικά στοιχεία για την Ελλάδα.

1.2. Στιγματισμός, προκαταλήψεις και στερεότυπα προς τα διεμφυλικά άτομα

Εφόσον ένα διεμφυλικό άτομο μπορεί να έχει διαφορετικούς κοινωνικούς ρόλους και ταυτότητες και να ζει σε μια καθημερινότητα που είναι αντίθετη από την προβλεπόμενη για το βιολογικό φύλο στο οποίο ανήκει, η στάση απέναντι του είναι περίπλοκη.

Κάθε κοινωνία έχει στερεότυπα για μια «εικονική κοινωνική ταυτότητα», δηλαδή για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να συμπεριφέρονται τα άτομα στις κοινωνικές τους αλληλεπιδράσεις. Όταν όμως υπάρχει αντίφαση ανάμεσα στην εικονική και την πραγματική κοινωνική ταυτότητα δημιουργείται το στίγμα (Wallace, 2010). Έτσι, το στίγμα προς τους διεμφυλικούς είναι μια κοινωνική διαδικασία μέσα από την οποία επιβάλλονται στερεότυπα, διακρίσεις και απορρίψεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς ως μορφή κοινωνικού ελέγχου (Wallace, 2010).

Γενικότερα, οι άνθρωποι που ανήκουν σε μειοψηφίες βιώνουν διακρίσεις, π.χ. αντιμετωπίζονται με φόβο από ανθρώπους που δεν γνωρίζουν, δε λαμβάνουν ποιοτικές υπηρεσίες, αγνοούνται από υπηρεσίες ή γίνονται αποδέκτες αγενούς συμπεριφοράς (Sellers & Shelton, 2003). Σε πολλές έρευνες έχει διαπιστωθεί πως τα ΛΟΑΤΚ άτομα (Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι, Τρανσέξουαλ και Κούιρ) είναι περισσότερο εκτεθειμένα σε διακρίσεις και προκαταλήψεις από άλλες κοινωνικές ομάδες (Mays & Cochran, 2001; Seelman et al., 2017; Myers et al., 2020) και αντιμετωπίζονται συχνά με εχθρότητα, επειδή εκλαμβάνονται ως απειλή των παραδοχών και αξιών της κοινωνίας (Norton & Herek, 2013).

Οι διακρίσεις και η βία ενάντια σε ομοφυλόφιλα και τρανς άτομα συναντώνται με διάφορες μορφές και σε διάφορες περιόδους. Για παράδειγμα, θεσμική προκατάληψη,

διάκριση και βία καταγράφηκε στις πρακτικές εξόντωσης ομοφυλόφιλων ατόμων στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης (Röll, 2010). Επίσης, σε ορισμένες χώρες υπάρχουν νόμοι που ποινικοποιούν τη σεξουαλική επαφή μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου (Gerber, 2014).

Οι προκαταλήψεις εκδηλώνονται με κακόβουλα σχόλια, άλλες μορφές λεκτικής παρενόχλησης και σωματική βία εναντίον των ομοφυλόφιλων και των διεμφυλικών. Ενδεικτικά, στη μελέτη των Lombardi et al. (2001) με δείγμα διεμφυλικών, το 60% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι ήταν θύματα παρενόχλησης από ξένους στο δρόμο, είχαν υποστεί λεκτική κακοποίηση, επίθεση με όπλο ή / και σεξουαλική επίθεση. Πάνω από το ένα τρίτο (37%) ανέφεραν επίσης ότι αντιμετωπίζονται άδικα στην εργασία τους και έχουν κατά συνέπεια οικονομικά προβλήματα.

Ζητήματα αποκλεισμού υπάρχουν και κατά την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Ο πληθυσμός των λεσβιών, ομοφυλόφιλων, αμφιφυλόφιλων, τρανσέξουαλ και κουίρ (ΛΟΑΤΚ), ο οποίος στις καλύτερες οικονομικές περιόδους βιώνει αυξημένες επιβαρύνσεις και ανισότητες υγείας λόγω της ομοφοβίας, δεν είναι απρόσβλητος από τις επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης και τα μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα τα προηγούμενα χρόνια. Ωστόσο, υπάρχουν πολύ περιορισμένες γνώσεις για την υγεία των ΛΟΑΤΚ ατόμων στην Ελλάδα, πέρα από την σχετιζόμενη με τον HIV υγεία (Halkitis et al., 2018). Οι Giannou & Ioakimidis (2020) διερεύνησαν σε μια πρωτότυπη έρευνα τις εμπειρίες ΛΟΑΤΚ ατόμων από το ελληνικό σύστημα υγειονομικής περίθαλψης. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από συνεντεύξεις με ομάδες και ΛΟΑΤΚ άτομα, καθώς και με γιατρούς, έδειξαν ότι αυτά τα άτομα είναι αόρατα ή/και παθολογοποιούνται τακτικά και ότι η ομοφοβία και η τρανσφοβία είναι βαθύτεροι παράγοντες συστηματικού αποκλεισμού από την πρόσβαση σε ποιοτική υγειονομική περίθαλψη.

Ακόμη, τα φαινόμενα κακοποίησης διεμφυλικών ατόμων μέσα στην οικογένεια είναι πολύ συχνά και είναι από τα πιο σοβαρά και πιο χαρακτηριστικά περιστατικά βίας που υφίσταται ένα διεμφυλικό άτομο στη ζωή του. Ωστόσο, οι πληροφορίες γι' αυτά τα εγκλήματα είναι πολύ περιορισμένες, καθώς πολλοί άνθρωποι δεν αναφέρουν τις εμπειρίες τους (European Union Agency for Fundamental Rights, 2009).

Η εσωτερικευμένη ομοφοβία, η οποία είναι παρούσα από την παιδική ηλικία, και η συνείδηση του στίγματος οδηγούν σε μια ιδιαίτερα αρνητική εμπειρία. Τα διεμφυλικά άτομα βιώνουν αισθήματα ντροπής και ενοχής και παρουσιάζουν μια ανάγκη για κοινωνική απομόνωση (Seidman et al., 1999 ; De Vries & Cohen-Kettenis, 2012). Το στίγμα

συσχετίζεται ισχυρά και θετικά με τα προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας και τα διεμφυλικά άτομα παρουσιάζουν υψηλό επιπολασμό ψυχιατρικών συμπτωμάτων και διαταραχών (π.χ. κατάθλιψη, άγχος, αυτοκτονικό ιδεασμό, χρήση ουσιών) και προβαίνουν συχνά σε μη αυτοκτονικούς αυτοτραυματισμούς αλλά και σε απόπειρες αυτοκτονίας (Bockting et al., 2013; Meyer et al., 2017; Streed et al., 2017). Η οικογενειακή υποστήριξη και η υποστήριξη από άλλους διεμφυλικούς φαίνεται να συμβάλλουν στη μείωση της ψυχολογικής δυσφορίας (Bockting et al., 2013).

1.3. Επίδραση των κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών στις στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που οδηγούν σε ομοφοβικές, διεμφυλικές και τρανσφοβικές προκαταλήψεις. Κατά πρώτον, οι στάσεις απέναντι στα διεμφυλικά άτομα φαίνεται να επηρεάζονται από παράγοντες μακρο-επιπέδου, όπως πολιτισμικές και νομικές δομές, και ποικίλλουν ευρέως στους διάφορους πολιτισμούς (Winter, 2009). Για παράδειγμα, έχουν βρεθεί γενικά θετικές στάσεις απέναντι στα διεμφυλικά άτομα στην Σουηδία (Landén & Innala, 2000), στις ΗΠΑ (Elischberger et al., 2016) και στην Αγγλία (Morgan et al., 2020). Αντίθετα, έχουν βρεθεί μέτρια αρνητικές στάσεις προς τους διεμφυλικούς στην Ινδία (Elischberger et al., 2016) και ιδιαίτερα αρνητικές στην Τουρκία (Polat et al., 2005).

Επίσης διάφορες έρευνες (Herek, 1988; Kite & Whitley, 1996; Morgan et al., 2020) έχουν δείξει ότι τα κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων (π.χ. φύλο, εκπαίδευση, εισόδημα, οικογενειακή κατάσταση, τόπος κατοικίας, θρησκευτικές πεποιθήσεις) οδηγούν σε διαφορετικές στάσεις απέναντι στους ομοφυλόφιλους και τις λεσβίες.

Το ανδρικό φύλο έχει σχετιστεί με περισσότερα αρνητικές στάσεις προς τους ομοφυλόφιλους και τους διεμφυλικούς και με υψηλότερα επίπεδα τρανσφοβίας σε σχέση με το γυναικείο φύλο (European Union Agency for Fundamental Rights, 2009; Whitley, 2001; Worthen, 2012; Norton & Herek, 2013; Prunas et al., 2017; Morgan et al., 2020). Ακόμη, η Worthen (2012) βρήκε στην έρευνά της ότι, ενώ οι γυναίκες ήταν περισσότερο θετικά διακείμενες προς την αντρική ομοφυλοφιλία και τη διεμφυλικότητα, αντίθετα ήταν αρνητικές ως προς τη γυναικεία ομοφυλοφιλία.

Σχετικά με τη μεταβλητή της εκπαίδευσης, έχει βρεθεί ότι τα άτομα με υψηλότερο

επίπεδο εκπαίδευσης είναι πιο πιθανό να έχουν περισσότερο θετικές στάσεις προς τους διεμφυλικούς (European Union Agency for Fundamental Rights, 2009; Morgan et al., 2020).

Βασικός παράγοντας διαμόρφωσης των αρνητικών στάσεων προς τα διεμφυλικά άτομα είναι και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις. Πλήθος ερευνών έχει δείξει μια θετική συσχέτιση ανάμεσα στην αυστηρή προσήλωση σε ορισμένες θρησκευτικές πεποιθήσεις και στην τρανσφοβία και στις διακρίσεις προς τους ομοφυλόφιλους και τους διεμφυλικούς (Rowatt et al., 2009; Prunas et al., 2017; Elischberger et al., 2016).

Η μεταβλητή της οικογενειακής κατάστασης δεν έχει μελετηθεί στις σχετικές έρευνες. Δηλαδή δεν έχει εξεταστεί εάν υπάρχουν διαφορές στις στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα με βάση την οικογενειακή κατάσταση του ατόμου (έγγαμος, διαζευγμένος κλπ). Παρόμοια, δεν έχει εξεταστεί και η μεταβλητή του επαγγέλματος. Επειδή όμως το επάγγελμα συνδέεται στενά με την κοινωνικοοικονομική τάξη, οι μεταβλητές αυτές θα μπορούσαν να εξεταστούν από κοινού.

Υπάρχουν επίσης στοιχεία ότι οι αρνητικές στάσεις προς τους διεμφυλικούς αυξάνονται με την ηλικία (European Union Agency for Fundamental Rights, 2009; Prunas et al., 2017; Morgan et al., 2020).

Η κοινωνική τάξη των ατόμων φαίνεται επίσης να επηρεάζει τις στάσεις προς τους διεμφυλικούς και τα άτομα που ανήκουν σε υψηλότερες κοινωνικές τάξεις είναι πιο πιθανό να έχουν πιο θετικές στάσεις (Morgan et al., 2020).

Άλλοι παράγοντες που έχει βρεθεί ότι επηρεάζουν τις στάσεις προς τους διεμφυλικούς είναι η απόδοση της διεμφυλικότητας σε βιολογικά αίτια (συσχέτιση με λιγότερο αρνητικές στάσεις) και ο υψηλός συντηρητισμός (σύνδεση με μεγαλύτερη προκατάληψη) (Woodford et al., 2012; Makwana et al., 2018).

1.4. Σκοπός και ερευνητικές υποθέσεις

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τις στάσεις του γενικού πληθυσμού προς τα διεμφυλικά και ομοφυλόφιλα άτομα και να αναγνωρίσει τις δημογραφικές μεταβλητές που συνδέονται περισσότερο με αυτές. Με βάση τα ευρήματα που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση διατυπώθηκαν οι εξής ερευνητικές υποθέσεις:

- Οι κοινωνικές στάσεις προς τους διεμφυλικούς συσχετίζονται με τις κοινωνικές στάσεις προς τους ομοφυλόφιλους (1^η ερευνητική υπόθεση).

- Υπάρχουν διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών στις στάσεις τους προς τα διεμφυλικά άτομα (2^η ερευνητική υπόθεση).
- Υπάρχουν διαφορές στις στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης και θρησκευτικότητας του ατόμου (3^η ερευνητική υπόθεση).
- Η ηλικία του ατόμου συσχετίζεται με τις στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα (4^η ερευνητική υπόθεση).
- Υπάρχουν διαφορές στις στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα ανάλογα με το επάγγελμα του ατόμου και την κοινωνική τάξη που θεωρεί ότι ανήκει (5^η ερευνητική υπόθεση).

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Πραγματοποιήθηκε ποσοτική συγχρονική μελέτη (cross-sectional study) διάρκειας έξι μηνών (Ιανουάριος-Ιούνιος 2019) σε δείγμα ευκολίας 273 ατόμων (n=273) από τον ελληνικό γενικό πληθυσμό. Οι ερευνητές προσέγγισαν κάποια ενήλικα άτομα, τα οποία συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια και με τη σειρά τους ανέλαβαν να τα μοιράσουν σε άλλα άτομα (snowball sampling method). Τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν σε έντυπη μορφή στην Αθήνα και στην Αλεξανδρούπολη και ο χρόνος συμπλήρωσής τους ήταν περίπου δέκα λεπτά.

2.1. Συμμετέχοντες

Το δείγμα αποτελούνταν από 273 άτομα, εκ των οποίων οι 118 (43,2%) ήταν άντρες και οι 155 (56,8%) ήταν γυναίκες. Η μέση ηλικία των συμμετεχόντων είναι 39 έτη (SD=12,68, Min=19, Max=86, Range=67).

2.2. Εργαλεία μέτρησης

Χρησιμοποιήθηκε σύνθετο ερωτηματολόγιο αποτελούμενο από δημογραφικές πληροφορίες και τα ερωτηματολόγια Attitudes Towards Transgender Individuals Scale (Walch et al., 2012) και Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Scale (Herek, 1988).

2.2.1. Δημογραφικές πληροφορίες

Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε αρχικά πληροφορίες σχετικά με το φύλο, την ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, το επάγγελμα, την κοινωνικό-οικονομική τάξη και το βαθμό θρησκευτικότητας.

2.2.2. Attitudes towards Transgender Individuals Scale

Πρόκειται για μια κλίμακα, η οποία αξιολογεί τις στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα στο γενικό πληθυσμό (π.χ. «*δε θα έπρεπε να επιτρέπεται στα διεμφυλικά άτομα να κυκλοφορούν δημόσια φορώντας ρούχα του άλλου φύλου*») (Walch et al., 2012). Η διαφορά με άλλες παρόμοιες κλίμακες είναι ότι μετράει τις γνωστικές αξιολογήσεις και συναισθηματικές αντιδράσεις των ατόμων για τα διεμφυλικά άτομα και αποκλείει ερωτήσεις που αξιολογούν τις συμπεριφορικές εκφράσεις του στιγματισμού και των διακρίσεων. Αποτελείται από 20 προτάσεις, οι οποίες βαθμολογούνται σε μια πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert (1=«διαφωνώ απόλυτα» και 5=«συμφωνώ απόλυτα»). Οι ερωτήσεις 1,5,8,10,12,13,14,16,17 αντιστρέφονται και εξάγεται το συνολικό άθροισμα. Η πιθανή βαθμολογία κυμαίνεται από 20 έως 100 και οι υψηλότερες βαθμολογίες δηλώνουν λιγότερο στίγμα προς τα διεμφυλικά άτομα. Το ξενόγλωσσο ερωτηματολόγιο παρουσιάζει υψηλή αξιοπιστία και εγκυρότητα (Walch et al., 2012). Η κλίμακα έχει προσαρμοστεί πολιτισμικά και στην Ταϊλάνδη (Ngamake et al., 2013) και έχει χρησιμοποιηθεί και σε άλλες έρευνες (Davidson, 2014; Oberhelman, 2017; Bilard, 2018). Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η ελληνική μετάφραση του ερωτηματολογίου και η τιμή του δείκτη αξιοπιστίας Cronbach's α ήταν 0,95.

2.2.3. Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Scale (ATLG)

Η κλίμακα αξιολογεί τις στάσεις προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες και τις ομοφυλόφιλες γυναίκες. Αποτελείται από 20 προτάσεις διαιρούμενες σε δύο υποκλίμακες των δέκα προτάσεων: η πρώτη υποκλίμακα αξιολογεί τις στάσεις προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες (π.χ. «*Οι ομοφυλόφιλες γυναίκες είναι αρρωστημένα άτομα*»), ενώ η δεύτερη τις στάσεις προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες (π.χ. «*η ανδρική ομοφυλοφιλία αποτελεί διαστροφή*») (Herek, 1988). Οι απαντήσεις κυμαίνονται σε μία πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert (1= «Διαφωνώ πολύ», 5 =«Συμφωνώ πολύ»). Η βαθμολογία στις ερωτήσεις 2,4,7,11,15, 17, 20 αντιστρέφεται και εξάγεται το συνολικό άθροισμα για κάθε υποκλίμακα. Το πιθανό εύρος της βαθμολογίας σε κάθε υποκλίμακα είναι 10-50. Υψηλότερες βαθμολογίες δηλώνουν περισσότερο αρνητική στάση προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες και γυναίκες, ενώ χαμηλότερες περισσότερο θετική στάση.

Το πρωτότυπο ερωτηματολόγιο αλλά και η ελληνική εκδοχή του παρουσιάζουν ικανοποιητική αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας και αξιοπιστία επαναληπτικής μέτρησης

(Herek, 1988; Γρηγορόπουλος και συν., 2010). Το ερωτηματολόγιο έχει μεταφραστεί και προσαρμοστεί σε πολλές χώρες και γλώσσες (πχ. Χιλή, Βραζιλία, Ισπανία, Μεξικό, Κίνα, Μαλαισία) και έχει χρησιμοποιηθεί σε πλήθος ερευνών με διάφορα δείγματα (πχ. Nierman et al., 2007; Detenber et al., 2007; Detenber et al., 2013; Detenber et al., 2020; Stoeber & Morena, 2020). Στην παρούσα έρευνα ο δείκτης αξιοπιστίας Cronbach's ήταν 0,93 για την υποκλίμακα που αξιολογεί τις στάσεις προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες και 0,93 για την υποκλίμακα που αξιολογεί τις στάσεις προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες

2.3 Στατιστική ανάλυση

Η στατιστική ανάλυση πραγματοποιήθηκε με το πρόγραμμα SPSS v.25. Οι κατηγορικές μεταβλητές παρουσιάστηκαν με συχνότητες και ποσοστά % και οι ποσοτικές μεταβλητές με μέσο όρο, τυπική απόκλιση, μέγιστη και ελάχιστη τιμή και εύρος. Η αξιοπιστία στα ερωτηματολόγια και στις υποκλίμακές τους μετρήθηκε με το δείκτη Cronbach's Alpha. Στατιστικά σημαντικές διαφορές στη βαθμολογία των ερωτηματολογίων μεταξύ δύο υποκατηγοριών μιας κατηγορικής μεταβλητής ελέγχθηκαν με το στατιστικό κριτήριο t-test, ενώ μεταξύ περισσότερων υποκατηγοριών με Ανάλυση Διακύμανσης κατά ένα παράγοντα (One-Way ANOVA). Η συσχέτιση μεταξύ δύο ποσοτικών μεταβλητών πραγματοποιήθηκε με τον δείκτη συσχέτισης Pearson. Η στατιστική σημαντικότητα τέθηκε στο 5%.

2.4. Ηθική και δεοντολογία

Οι συμμετέχοντες ενημερώνονταν αναλυτικά για το σκοπό της έρευνας και λάμβαναν διαβεβαίωση για την εμπιστευτικότητα των παρεχόμενων πληροφοριών και για την ανωνυμία των απαντήσεών τους. Ακόμη, τους δινόταν η διαβεβαίωση ότι οι πληροφορίες που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για το σκοπό της έρευνας. Στη συνέχεια συμπλήρωναν και υπόγραφαν το έντυπο συγκατάθεσης και ενσωματώνονταν στην έρευνα. Όλοι συμμετείχαν εθελοντικά και χωρίς να λάβουν οποιουδήποτε είδους αποζημίωση.

Επισημαίνεται ακόμη ότι στην αρχή του ερωτηματολογίου υπήρχε μια σύντομη παράγραφος ενημέρωσης σχετικά με την έννοια της διεμφυλικότητας και τις κατηγορίες των διεμφυλικών ατόμων, προκειμένου να αποφευχθεί η πιθανότητα λανθασμένων απαντήσεων.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ο βαθμός ανταπόκρισης (response rate) στην έρευνα ήταν 100%, καθώς επιστράφηκαν συμπληρωμένα όλα τα ερωτηματολόγια. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες ήταν γυναίκες (75,9%), 26-39 ετών (55,7%) και απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (47,3%). Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος παρουσιάζονται στον πίνακα 1.

Πίνακας 1.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος

	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Φύλο		
Άντρας	118	43,2 %
Γυναίκα	155	56,8 %
Εκπαιδευτικό επίπεδο		
Δημοτικό	6	2,2%
Γυμνάσιο	6	2,2%
Λύκειο	59	21,6 %
Φοίτηση τώρα	29	10,6%
Απόφοιτος ΑΕΙ-ΑΤΕΙ	129	47,3 %
Μεταπτυχιακό/ Διδακτορικό	44	16,1%
Επάγγελμα		
Δημόσιος υπάλληλος	101	37,0 %
Ιδιωτικός υπάλληλος	95	34,8 %
Επιχειρηματίας	29	10,6 %
Συνταξιούχος	11	4,0 %
Φοιτητής	16	5,9 %
Άνεργος	21	7,7 %
Κοινωνικό-οικονομική τάξη		
Κατώτερη	9	3,3%
Μικρο-μεσαία	113	41,4%
Μεσαία	149	54,6%
Ανώτερη	2	0,7%
Βαθμός θρησκευτικότητας		
Καθόλου Θρησκευόμενος	56	20,5%

Κάπως Θρησκευόμενος	98	35,9%
Αρκετά Θρησκευόμενος	104	38,1%
Πολύ Θρησκευόμενος	15	5,5%

Οι βαθμολογίες στο πρώτο ερωτηματολόγιο και στις δύο υποκλίμακες του δεύτερου παρουσιάζονται στον πίνακα 2.

Πίνακας 2.

Περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες για το σκορ στα ερωτηματολόγια και στις υποκλίμακές τους (N=273)

	Mean	SD	MIN	MAX	Range
<i>Attitudes Towards Transgender Individuals Scale</i>	61,81	5,22	46	93	47
<i>Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Scale (ATLG)- υποκλίμακα στάσεων προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες</i>	27,95	5,66	16	43	27
<i>Attitudes Toward Lesbians and Gay Men Scale (ATLG)- υποκλίμακα στάσεων προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες</i>	27,36	4,45	16	46	30

Στον πίνακα 3 παρουσιάζεται η βαθμολογία στο ερωτηματολόγιο Attitudes Towards Transgender Individuals σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

Πίνακας 3.

Παρουσίαση της μέσης βαθμολογίας (Mean-SD) στο ερωτηματολόγιο Attitudes towards transgender individuals scale σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

	Ερωτηματολόγιο Attitudes Towards Transgender Individuals Scale
Φύλο	Mean (SD)
Άντρας	62,22 (6,04)
Γυναίκα	61,49 (4,49)
<i>p</i>	NS
Εκπαιδευτικό επίπεδο	
Δημοτικό	57,50 (3,94)
Γυμνάσιο	58,50 (5,89)
Λύκειο	60,69 (4,96)
Σήμερα σπουδάζω	62,51 (3,24)
Απόφοιτος ΑΕΙ-ΑΤΕΙ	62,18 (5,56)
Μεταπτυχιακό/ Διδακτορικό	62,77 (5,16)
<i>p</i>	NS
Επάγγελμα	
Δημόσιος υπάλληλος	61,88 (5,31)
Ιδιωτικός υπάλληλος	62,19 (4,84)
Επιχειρηματίας	62,14 (5,95)
Συνταξιούχος	58,00 (5,83)
Φοιτητής	63,63(3,54)
Άνεργος	59,86 (5,25)
<i>p</i>	NS
Κοινωνικό-οικονομική τάξη	
Κατώτερη	62,33 (5,29)
Μικρο-μεσαία	61,79 (4,64)
Μεσαία	61,79 (5,65)
Ανώτερη	61,50 (6,36)
<i>p</i>	NS
Βαθμός θρησκευτικότητας	
Καθόλου θρησκευόμενο άτομο	64,32 (5,42)
Κάπως θρησκευόμενο άτομο	61,85 (4,87)
Αρκετά θρησκευόμενο άτομο	60,77 (5,18)
Πολύ θρησκευόμενο άτομο	59,33 (3,33)
<i>p</i>	0,001

Note:

NS = Nonsignificant

- ο βαθμός θρησκευτικότητας βρέθηκε να έχει σημαντική επίδραση στο στίγμα προς τα διεμφυλικά άτομα [$F(3,269)=7,31, p=0,01, \eta^2=0,08$]. Τα άτομα που δεν είναι καθόλου θρησκευόμενα είχαν σημαντικά υψηλότερη βαθμολογία ($M=64,32$) από τα πολύ θρησκευόμενα άτομα ($M=59,33$), από τα αρκετά θρησκευόμενα άτομα ($M=60,77$) και από τα κάπως θρησκευόμενα άτομα ($M=61,85$). Άρα τα άτομα που δεν είναι καθόλου θρησκευόμενα έχουν λιγότερο αρνητικές στάσεις προς τους διεμφυλικούς.

- το φύλο, το εκπαιδευτικό επίπεδο, το επάγγελμα και η κοινωνικό-οικονομική τάξη δεν είχαν σημαντική επίδραση στο στίγμα προς τα διεμφυλικά άτομα.

Στον πίνακα 4 παρουσιάζεται η βαθμολογία στην υποκλίμακα στάσεων προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες του ερωτηματολογίου Attitudes Towards Lesbians and Gay Men Scale (ATLG) σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

Πίνακας 4.

Παρουσίαση της μέσης βαθμολογίας (Mean-SD) στο ερωτηματολόγιο Attitudes Towards Lesbians and Gay Men Scale (ATLG)-υποκλίμακα στάσεων προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

	<i>Attitudes Towards Lesbians and Gay Men Scale (ATLG)- υποκλίμακα στάσεων προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες</i>
Φύλο	Mean (SD)
Αντρας	28,32 (5,42)
Γυναίκα	27,67 (5,84)
<i>p</i>	NS
Εκπαιδευτικό επίπεδο	
Δημοτικό	36,17 (4,62)
Γυμνάσιο	33,00 (7,16)
Λύκειο	29,71 (6,16)
Σήμερα σπουδάζω	25,69 (3,73)
Απόφοιτος ΑΕΙ-ΑΤΕΙ	27,53 (5,28)
Μεταπτυχιακό/ Διδακτορικό	26,52 (5,24)
<i>p</i>	0,001
Επάγγελμα	
Δημόσιος υπάλληλος	27,42 (5,44)
Ιδιωτικός υπάλληλος	27,43 (5,32)
Επιχειρηματίας	30,07 (6,28)
Συνταξιούχος	31,73 (6,28)
Φοιτητής	25,50 (3,20)
Άνεργος	29,86 (6,79)

<i>p</i>	NS
Κοινωνικό-οικονομική τάξη	
Κατώτερη	25,00 (5,74)
Μικρο-μεσαία	28,11 (5,98)
Μεσαία	28,00 (5,37)
Ανώτερη	29,00 (9,90)
<i>p</i>	NS
Βαθμός θρησκευτικότητας	
Καθόλου θρησκευόμενο άτομο	24,41 (4,86)
Κάπως θρησκευόμενο άτομο	27,62 (5,14)
Αρκετά θρησκευόμενο άτομο	29,30 (5,37)
Πολύ θρησκευόμενο άτομο	34,00 (5,54)
<i>p</i>	0,001

Note:
NS = Nonsignificant

- το εκπαιδευτικό επίπεδο είχε σημαντική επίδραση στις στάσεις προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες [$F(5,267)=6,94, p<0,001, \eta^2=0,12$]. Τα άτομα που έχουν τελειώσει Δημοτικό είχαν σημαντικά υψηλότερη βαθμολογία ($M=36,17$) από τα άτομα που είχαν τελειώσει ΑΕΙ-ΤΕΙ ($M=27,53$), από τα άτομα που είχαν μεταπτυχιακό/διδακτορικό ($M=26,52$) και από τα άτομα που σπούδαζαν κατά το χρόνο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ($M=25,69$). Άρα τα άτομα που έχουν τελειώσει Δημοτικό έχουν πιο αρνητική στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες.

- ο βαθμός θρησκευτικότητας είχε σημαντική επίδραση στην αρνητική στάση προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες [$F(3,269)=17,90, p=0,001, \eta^2=0,17$]. Τα πολύ θρησκευόμενα άτομα είχαν σημαντικά υψηλότερη βαθμολογία ($M=34,00$) από τα άτομα που είναι κάπως θρησκευόμενα ($M=27,62$), αρκετά θρησκευόμενα άτομα ($M=29,30$) και από τα άτομα που δεν είναι καθόλου θρησκευόμενα ($M=24,41$). Επίσης, τα αρκετά θρησκευόμενα άτομα είχαν σημαντικά υψηλότερη βαθμολογία από τα καθόλου θρησκευόμενα άτομα. Άρα τα πολύ θρησκευόμενα άτομα παρουσιάζουν πιο αρνητική στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες.

- το φύλο, το επάγγελμα και η κοινωνικό-οικονομική τάξη δεν είχαν σημαντική επίδραση στις στάσεις προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες.

Στον πίνακα 5 παρουσιάζεται η βαθμολογία στην υποκλίμακα στάσεων προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες του ερωτηματολογίου Attitudes Towards Lesbians and Gay Men Scale (ATLG) σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

Πίνακας 5.

Παρουσίαση της μέσης βαθμολογίας (Mean-SD) στο ερωτηματολόγιο Attitudes Towards Lesbians and Gay Men Scale (ATLG)-υποκλίμακα στάσεων προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

	<i>Attitudes Towards Lesbians and Gay Men Scale (ATLG)-υποκλίμακα στάσεων προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες</i>
	Mean (SD)
Φύλο	
Άντρας	27,88 (4,76)
Γυναίκα	26,97 (4,16)
p	NS
Εκπαιδευτικό επίπεδο	
Δημοτικό	31,83 (2,93)
Γυμνάσιο	31,00 (6,16)
Λύκειο	28,90 (4,45)
Σήμερα σπουδάζω	26,69 (3,54)
Απόφοιτος ΑΕΙ-ΑΤΕΙ	26,71 (4,44)
Μεταπτυχιακό/ Διδακτορικό	26,55 (3,96)
p	NS
Επάγγελμα	
Δημόσιος υπάλληλος	26,39 (4,20)
Ιδιωτικός υπάλληλος	28,05 (4,67)
Επιχειρηματίας	27,31(4,74)
Συνταξιούχος	29,45 (3,70)
Φοιτητής	26,69 (3,14)
Άνεργος	28,43 (4,65)
p	NS
Κοινωνικό-οικονομική τάξη	
Κατώτερη	27,44 (2,46)
Μικρο-μεσαία	27,34 (4,80)
Μεσαία	27,40 (4,29)
Ανώτερη	26,00 (4,24)
p	NS
Βαθμός θρησκευτικότητας	
Καθόλου θρησκευόμενο άτομο	25,75 (3,78)
Κάπως θρησκευόμενο άτομο	27,11 (3,93)
Αρκετά θρησκευόμενο άτομο	27,94 (4,81)
Πολύ θρησκευόμενο άτομο	31,00 (4,80)
p	0,001

Note:

NS = Nonsignificant

- Η επίδραση του βαθμού θρησκευτικότητας στις στάσεις προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες βρέθηκε στατιστικά σημαντική [$F(3,269)=692$, $p=0,001$, $\eta^2=0,07$]. Τα άτομα που είναι πολύ θρησκευόμενα είχαν σημαντικά υψηλότερη βαθμολογία ($M=31,00$) από τα άτομα που είναι

κάπως θρησκευόμενα ($M=27,11$) και από τα άτομα που δεν είναι καθόλου θρησκευόμενα ($M=25,75$). Άρα τα πολύ θρησκευόμενα άτομα παρουσιάζουν πιο αρνητική στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες.

- Το φύλο, το εκπαιδευτικό επίπεδο, το επάγγελμα και η κοινωνικό-οικονομική τάξη δεν είχαν σημαντική επίδραση στις στάσεις προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες.

Πίνακας 6.

Συσχετίσεις

	Ηλικία	Attitudes towards transgender individuals Scale	ATLG-υποκλίμακα στάσεων προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες
Attitudes towards transgender individuals Scale	-0,24**		
ATLG- υποκλίμακα στάσεων προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες	0,25**	-0,37**	
ATLG-υποκλίμακα στάσεων προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες	0,20**	-0,03**	0,55**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Οι συσχετίσεις μεταξύ των ερωτηματολογίων καθώς και με την ηλικία παρουσιάζονται στον πίνακα 6.

-βρέθηκε στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ των στάσεων προς τα διεμφυλικά άτομα και των στάσεων προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες [$r(273) = -0,37, p < 0,01$]. Λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο βαθμολόγησης των ερωτηματολογίων συνάγεται ότι όσο αυξάνονται οι αρνητικές στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα αυξάνονται οι αρνητικές στάσεις και προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες.

-παρόμοια, βρέθηκε μικρή αρνητική συσχέτιση μεταξύ των στάσεων προς τα διεμφυλικά άτομα και των αρνητικών στάσεων προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες [$r(273) = -0,03, p < 0,01$]. Δηλαδή όσο αυξάνονται οι αρνητικές στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα αυξάνονται οι αρνητικές στάσεις και προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες.

- Ακόμη, βρέθηκε μικρή αρνητική συσχέτιση της ηλικίας με τις στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα [$r(273) = -0,24, p < 0,01$]. Δηλαδή όσο αυξάνει η ηλικία αυξάνονται και οι αρνητικές στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα.

- Όπως αναμένεται, βρέθηκε σημαντική ισχυρή θετική συσχέτιση ανάμεσα στις στάσεις προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες και στις στάσεις προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες [$r(273) = 0,55, p < 0,01$]. Δηλαδή όσο αυξάνει η αρνητική στάση προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες

αυξάνει και η αρνητική στάση προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες.

-Επίσης, βρέθηκε μικρή θετική συσχέτιση της ηλικίας με τις στάσεις προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες [$r(273)= 0,25, p<0,01$]. Άρα όσο αυξάνει η ηλικία αυξάνεται και η αρνητική στάση απέναντι στις ομοφυλόφιλες γυναίκες. Ομοίως, βρέθηκε μικρή θετική συσχέτιση της ηλικίας με την αρνητική στάση προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες [$r(273)= 0,20, p<0,05$]. Δηλαδή όσο αυξάνει η ηλικία αυξάνει και η αρνητική στάση απέναντι στους ομοφυλόφιλους άνδρες.

4. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τις στάσεις του γενικού πληθυσμού προς τα διεμφυλικά άτομα και προς την ανδρική και γυναικεία ομοφυλοφιλία. Το βασικό αποτέλεσμα είναι ότι οι στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα δεν είναι ιδιαίτερα αρνητικές.

Ενδεικτικά, η μεγαλύτερη διαφωνία καταγράφηκε στην ερώτηση 4 του ερωτηματολογίου Attitudes Towards Transgender Individuals Scale («Όλα τα μπαρ για διεμφυλικούς θα πρέπει να κλείσουν»). Οι συμμετέχοντες διαφώνησαν επίσης σε μεγάλο ποσοστό με την άποψη ότι «η διεμφυλικότητα είναι αμαρτία» και «είναι κάτι ανήθικο». Ακόμη, συμφώνησαν σε μεγάλο ποσοστό με την άποψη ότι «τα διεμφυλικά άτομα πρέπει να γίνονται πλήρως αποδεκτά στην κοινωνία μας».

Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες εξέφρασαν μάλλον ουδέτερη στάση στην άποψη ότι «δε θα έπρεπε να υπάρχουν περιορισμοί στη διεμφυλικότητα» και ότι «θα ήθελαν να έχουν φίλους που είναι διεμφυλικοί». Ουδέτερη στάση είχαν επίσης στην πρόταση ότι «δε θα αισθάνονταν άνετα εάν ένα κοντινό οικογενειακό τους πρόσωπο είχε ερωτική σχέση με ένα διεμφυλικό άτομο». Ωστόσο, αυτή η διάσταση της διεμφυλικότητας παρουσιάζει τη μικρότερη αποδοχή.

Ως προς τη γυναικεία ομοφυλοφιλία, μικρή αποδοχή παρουσίασε η άποψη ότι «είναι αμαρτία» και ότι «οι ομοφυλόφιλες γυναίκες είναι αρρωστημένα άτομα» και «δεν μπορούν να ενταχθούν ομαλά (δεν ταιριάζουν) στην κοινωνία μας».

Ως προς την ανδρική ομοφυλοφιλία, μικρή αποδοχή παρουσίασε η άποψη ότι «εάν ένας άνδρας έχει ομοφυλοφιλικές τάσεις πρέπει να κάνει ό,τι μπορεί για να τις ξεπεράσει», καθώς και η άποψη ότι «δεν θα πρέπει να επιτρέπεται σε ομοφυλόφιλους άνδρες να διδάσκουν στα σχολεία». Επιπλέον, οι συμμετέχοντες δήλωσαν σε μεγάλο βαθμό ότι «δε θα στενοχωρούνταν ιδιαίτερα εάν μάθαιναν ότι ο γιος τους είναι ομοφυλόφιλος».

Από την ανάλυση συσχέτισης προέκυψε ότι όσο αυξάνονται οι αρνητικές στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα αυξάνονται και οι αρνητικές στάσεις και προς τα ομοφυλόφιλα άτομα. Συνεπώς, η πρώτη ερευνητική υπόθεση επιβεβαιώθηκε. Η συσχέτιση αυτή είναι πολύ ισχυρή και υποδηλώνει ότι ενδεχομένως οι διεμφυλικοί και οι ομοφυλόφιλοι αντιπροσωπεύουν στη συνείδηση του κόσμου ομάδες με παρόμοια χαρακτηριστικά.

Επίσης βρέθηκε, όπως αναμένεται, ότι όσο αυξάνει η αρνητική στάση προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες αυξάνει και η αρνητική στάση προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες. Όμως, η βαθμολογία στην υποκλίμακα των στάσεων προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες του ερωτηματολογίου ATLG ήταν μικρότερη ($M=22,69$) από την αντίστοιχη στην υποκλίμακα στάσεων προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες ($M=28,25$). Αυτό ενδεχομένως σημαίνει ότι η γυναικεία ομοφυλοφιλία είναι λιγότερο κατακριτέα ή περισσότερο αποδεκτή από τα μέλη της κοινωνίας.

Ακόμη, βρέθηκε ότι οι στάσεις προς την ανδρική και γυναικεία ομοφυλοφιλία και προς τα διεμφυλικά άτομα επηρεάζονται ισχυρά από κάποια δημογραφικά χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα, δε βρέθηκε σημαντική διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών στις στάσεις απέναντι στη διεμφυλικότητα και στην ανδρική και στη γυναικεία ομοφυλοφιλία. Κατά συνέπεια η δεύτερη ερευνητική υπόθεση δεν επιβεβαιώθηκε. Το αποτέλεσμα αυτό είναι αντίθετο με τα ευρήματα πολλών άλλων ερευνών που επισήμαναν ότι οι άντρες είναι γενικά πιο αρνητικοί από τις γυναίκες απέναντι στην διεμφυλικότητα και στην ανδρική και γυναικεία ομοφυλοφιλία (European Union Agency for Fundamental Rights, 2009;Whitley, 2001; Worthen, 2012; Norton & Herek, 2013; Morgan et al., 2020; Prunas et al., 2017).

Το εκπαιδευτικό επίπεδο είχε σημαντική επίδραση στις στάσεις προς τις ομοφυλόφιλες γυναίκες και τα άτομα με χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο είχαν πιο αρνητική στάση απέναντι σε αυτές. Ωστόσο, η επίδραση αυτής της μεταβλητής δεν ήταν σημαντική στις στάσεις προς τα διεμφυλικά άτομα και προς τους ομοφυλόφιλους άνδρες. Αντίθετα αποτελέσματα παρουσιάζονται σε άλλες έρευνες (European Union Agency for Fundamental Rights, 2009; Morgan et al., 2020), στις οποίες βρέθηκε ότι τα άτομα με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης είναι πιο πιθανό να έχουν περισσότερο θετικές στάσεις προς τους διεμφυλικούς.

Η επίδραση της θρησκευτικότητας στο στίγμα προς τα διεμφυλικά άτομα και στην αρνητική στάση προς τους ομοφυλόφιλους βρέθηκε σημαντική. Συγκεκριμένα, οι πιο θρησκευόμενοι εμφανίζουν πιο αρνητική στάση προς τα διεμφυλικά και ομοφυλόφιλα άτομα σε σύγκριση με τους λιγότερο θρησκευόμενους. Το εύρημα αυτό συμφωνεί πλήρως με τα

αντίστοιχα άλλων παλαιότερων ερευνών (Rowatt et al., 2009; Charman et al., 2012) και αποδεικνύει ότι η θρησκευτικότητα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση των στάσεων προς αυτές τις ομάδες. Κατά συνέπεια, η τρίτη ερευνητική υπόθεση επιβεβαιώθηκε πλήρως ως προς την επίδραση της θρησκευτικότητας και εν μέρει ως προς την επίδραση του εκπαιδευτικού επιπέδου.

Η ηλικία είναι επίσης σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας των στάσεων προς τα διεμφυλικά και τα ομοφυλόφιλα άτομα. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι όσο αυξάνει η ηλικία αυξάνονται και οι αρνητικές στάσεις προς τα διεμφυλικά και τα ομοφυλόφιλα άτομα (άνδρες και γυναίκες) και επιβεβαιώθηκε η τέταρτη ερευνητική υπόθεση. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν με τα αντίστοιχα πολλών άλλων ερευνών από τις οποίες προέκυψε ότι όσο μεγαλώνει η ηλικία, αντίστοιχα μεγαλώνει και η αρνητική στάση προς τους διεμφυλικούς και τους ομοφυλόφιλους (European Union Agency for Fundamental Rights, 2009; Prunas et al., 2017; Landén & Innala, 2000; Van de Akker et al., 2013).

Η επίδραση της κοινωνικοοικονομικής τάξης στο στίγμα προς τα διεμφυλικά άτομα και στην αρνητική στάση προς τους ομοφυλόφιλους δεν ήταν σημαντική. Παρόμοια αποτελέσματα παρουσιάζονται από τους Steffens και Wagner (2004), οι οποίοι βρήκαν ότι δεν υπάρχουν διαφοροποιήσεις στις στάσεις προς αυτές τις ομάδες με βάση το κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο. Ωστόσο σε μια άλλη έρευνα (Morgan et al., 2020) βρέθηκε ότι τα άτομα που ανήκουν σε υψηλότερες κοινωνικές τάξεις είναι πιο πιθανό να δηλώσουν ότι νιώθουν σεβασμό ή και θαυμασμό για τους διεμφυλικούς σε σύγκριση με τα άτομα από χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις. Ακόμη, το επάγγελμα δε βρέθηκε να έχει στατιστικά σημαντική επίδραση στο στίγμα προς τα διεμφυλικά και τα ομοφυλόφιλα άτομα. Κατά συνέπεια δε γίνεται δεκτή η πέμπτη ερευνητική υπόθεση.

Βασικός περιορισμός της παρούσας έρευνας είναι το γεγονός ότι πραγματοποιήθηκε με συγχρονικό σχεδιασμό. Άρα δε μπορεί να εξεταστεί η μεταβολή των στάσεων προς τους ομοφυλόφιλους και τους διεμφυλικούς σε βάθος χρόνου ή με αφορμή κάποια παρέμβαση (π.χ. εκπαιδευτικό πρόγραμμα, ενημερωτική εκστρατεία κλπ). Ακόμη, χρησιμοποιήθηκε δείγμα ευκολίας, το οποίο προσφέρει μια πρώτη καταγραφή των στάσεων προς τους διεμφυλικούς και τους ομοφυλόφιλους και κατά συνέπεια τα αποτελέσματα έχουν περιορισμένη γενικευσιμότητα. Επίσης, η πλειοψηφία του δείγματος ήταν απόφοιτοι ΑΕΙ/ΑΤΕΙ και μικρότερης ηλικίας και άρα υπερεκπροσωπήθηκαν στο δείγμα. Ωστόσο, παρά τους περιορισμούς αυτούς, η έρευνα χαρακτηρίζεται από σημαντική πρωτοτυπία, καθώς διερευνάται ένα θέμα που δεν έχει εξεταστεί ξανά στον ελληνικό πληθυσμό. Ακόμη,

χρησιμοποιήθηκαν κλίμακες που αξιολογούν τις στάσεις προς δύο διακριτούς πληθυσμούς (ομοφυλόφιλοι, διεμφυλικοί), συμβάλλοντας έτσι στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων. Επιπλέον, οι κοινωνικές στάσεις διερευνήθηκαν σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, αναδεικνύοντας ορισμένους καθοριστικούς παράγοντες της διαμόρφωσής τους.

Τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν να χρησιμοποιηθούν για το σχεδιασμό στοχευμένων εκπαιδευτικών παρεμβάσεων για τη μείωση του στίγματος προς τα διεμφυλικά και ομοφυλόφιλα άτομα. Δηλαδή μπορούν να αναγνωριστούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ατόμων που συνδέονται με πιο αρνητικές στάσεις (π.χ. χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, μεγαλύτερη ηλικία) και να εφαρμοστούν παρεμβάσεις για τη μείωση του στίγματος σε ομάδες ατόμων με αυτά τα χαρακτηριστικά. Οι παρεμβάσεις αυτές μπορούν να εφαρμοστούν στο γενικό πληθυσμό, σε πληθυσμό φοιτητών αλλά και σε ειδικές ομάδες επαγγελματιών (ιατρούς, νοσηλευτικό προσωπικό, κοινωνικούς επιστήμονες) που έρχονται σε συχνή επαφή με τους διεμφυλικούς ή τους ομοφυλόφιλους λόγω της εργασίας τους. Ακόμη, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέρος ενός οργανωμένου προγράμματος για τη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού και την καλύτερη κοινωνική ένταξη αυτών των ομάδων.

Απαιτείται η διεξαγωγή και άλλων ερευνών, προκειμένου να επιβεβαιωθούν τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας και να διερευνηθεί ο ρόλος επιπλέον δημογραφικών μεταβλητών. Οι μελλοντικές έρευνες μπορούν επίσης να έχουν διαχρονικό ή πειραματικό σχεδιασμό και να αξιολογήσουν τις στάσεις πριν και μετά την εφαρμογή ενός εκπαιδευτικού προγράμματος βελτίωσης των στάσεων. Μπορούν ακόμη να εξεταστούν και άλλες δημογραφικές μεταβλητές (π.χ. οικογενειακή κατάσταση, τόπος διαμονής), οι οποίες δεν εξετάστηκαν στην παρούσα έρευνα. Περαιτέρω, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί μεγαλύτερο δείγμα από το γενικό πληθυσμό ή να εξεταστούν συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, π.χ. φοιτητές, συνταξιούχοι, επαγγελματίες υγείας και ψυχικής υγείας, επαγγελματίες ενημέρωσης κλπ. Τέλος, θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν έρευνες με χρήση δειγμάτων από διεμφυλικά και ομοφυλόφιλα άτομα, ώστε να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο βιώνουν οι ίδιοι την αντιμετώπιση της κοινωνίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Billard, T.J. (2016). Writing in the margins: mainstream news media representations of transgenderism. *International Journal of Communication*, 10, 4193-4218.
- Bocktin, W.O., Miner, M.H., Romine, R.E., Hamilton, A. & Coleman E. (2013). Stigma, mental health, and resilience in an online sample of the US transgender population. *American Journal of Public Health*, 103, 943-951. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2013.301241>
- Chapman, R., Watkins, R., Zappia, T., Nicol, P. & Shields, L. (2012). Nursing and medical students' attitude, knowledge and beliefs regarding lesbian, gay, bisexual and transgender parents seeking health care for their children. *Journal of Clinical Nursing*, 21(78), 938-945. Doi
- Davidson, M.R. (2014). *Development and validation of the transgender prejudice scale*. Master Thesis, Western Washington University.
- De Vries, A.L. & Cohen-Kettenis, P.T. (2012). Clinical management of gender dysphoria in children and adolescents: The Dutch approach. *Journal of homosexuality*, 59(3), 301-320. <https://doi.org/10.1080/00918369.2012.653300>
- Detenber, B., Cenite, M., Ku, M., Ong, C., Tong, H., & Yeow, M. (2007). Singaporeans' attitudes toward lesbians and gay men and their tolerance of media portrayals of homosexuality. *International Journal of Public Opinion Research*, 19(3), 367-379. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edm017>
- Detenber, B., Ho, S., Neo, R., & Cenite M. (2013). Influence of value predispositions, interpersonal contact, and mediated exposure on public attitudes toward homosexuals in Singapore. *Asian Journal of Social Psychology*, 16(3), 181-196. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12006>
- Detenber, B.H., Pang, J.S. & Teo, M. (2020). *Attitudes Toward Lesbians and Gay Men in Singapore 2005-2020*. <https://osf.io/wmbgv>. Ανακτήθηκε 20 Ιανουαρίου 2019.
- Elischberger, H. B., Glazier, J. J., Hill, E. D. & Verduzco-Baker, L. (2016). "Boys don't cry"-or do they? Adult attitudes toward and beliefs about transgender youth. *Sex Roles*, 75(5-6), 197-214. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0609-y>
- European Union Agency for Fundamental Rights (2009). *Ομοφοβία και διακρίσεις λόγω γενετήσιου προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στα κράτη μέλη της ΕΕ Μέρος II: Η κοινωνική κατάσταση*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-hdgso-report-part2_el.pdf, 2009. Ανακτήθηκε 22 Ιανουαρίου 2019.
- Flores, A.R., Herman, J.L., Gates, G.J. & Brown, T.N.T. (2016). *How many adults identify as transgender in the United States?* The Williams Institute.
- Gerber, P. (2014). Living a Life of Crime: The Ongoing Criminalization of Homosexuality within the Commonwealth. *Alternative Law journal*, 39(2), 78-83. <https://doi.org/10.1177/1037969X1403900203>.
- Giannou, D. & Ioakimidis, V. (2020). "Neither invisible nor abnormal!" Exploring the invisibility and pathologisation of LGBT people in the Greek National Health System. *Critical Social Policy*, 40(3), 370-388. <https://doi.org/10.1177/0261018319840187>
- Halkitis, P. N., Valera, P. & Kantzanou, M. (2018). Deterioration in social and economic conditions in Greece impact the health of LGBT populations: A call to action in the era of Troika. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 5(4), 503-507. <https://doi.org/10.1037/sgd0000317>
- Jensen, L., Gambles, D. & Olsen J. (1988). Attitudes toward homosexuality: A cross-cultural analysis of predictors. *International Journal of Social Psychiatry*, 34(1), 47-57. <https://doi.org/10.1177/002076408803400107>
- Kite, M. & Whitley, B.E. (1996). Sex differences in attitudes towards homosexual persons, behaviors, and civil rights. A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22 (4), 336-353.

<https://doi.org/10.1177/0146167296224002>

- Landén, M. & Innala, S. (2000). Attitudes toward transsexualism in a Swedish national survey. *Archives of Sexual Behavior*, 29(4), 375-388. <https://doi.org/10.1023/a:1001970521182>
- Lombardi, E.L., Wilchins, R.A., Priesing, D. & Malouf, D. (2001). Gender violence: transgender experiences with violence and discrimination. *Journal of Homosexuality*, 42(1), 89-101. https://doi.org/10.1300/J082v42n01_05
- Makwana, A. P., Dhont, K., De keersmaecker, J., Akhlaghi-Ghaffarokh, P., Masure, M. & Roets, A. (2018). The motivated cognitive basis of transphobia: the roles of right-wing ideologies and gender role beliefs. *Sex Roles*, 79(3-4), 206-217. <https://doi.org/10.1007/s11199-017-0860-x>
- Mays, V.M. & Cochran, S.D. (2001). Mental health correlates of perceived discrimination among lesbian, gay, and bisexual adults in the United States. *American Journal of Public Health*, 91, 1869-1876. <https://doi.org/10.2105/AJPH.91.11.1869>
- Meyer, I.H., Brown, T.N.T., Herman, J.L., Reisner, S.L. & Bockting, W.O. (2017). Demographic characteristics and health status of transgender adults in select us regions: behavioral risk factor surveillance system. *American Journal of Public Health*, 107, 582-589. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2016.303648>
- Morgan, H., Lamprinakou, Ch., Fuller, E. & Albakri, M. (2020). *Attitudes to transgender people*. The Equality and Human Rights Commission Research Report Series.
- Myers, W., Turanovic, J., Loyd, K. & Pratt T. (2020). The Victimization of LGBTQ Students at School: A Meta-Analysis». *Journal of school violence*, 19, 421-432. <https://doi.org/10.1080/15388220.2020.1725530>
- Ngamake, S., Walch, S. & Raveepatarakul, J. (2013). Validation of the Attitudes Toward Transgendered Individuals Scale in Thailand. *International Journal of Transgenderism*, 14 (4), 158-170. <https://doi.org/10.1080/15532739.2013.834810>
- Nierman, A. J., Thompson, S., Bryan, A. & Mahaffey, A. (2007). Gender role beliefs and attitudes toward lesbians and gay men in Chile and the U.S. *Sex Roles*, 57(1-2), 61-67. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9197-1>
- Norton, A.T. & Herek, G.M. (2013). Heterosexuals' Attitudes Toward Transgender People: Findings from a National Probability Sample of U.S. Adults. *Sex Roles*, 68, 738-753. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0110-6>
- Oberhelman, D.K. (2017). *Perceptions of transgender populations: An educational module to increase knowledge and reduce negative attitudes*. Dissertations and Theses, University of Northern Iowa.
- Polat, A., Yuksel, S., Discigil, A.G. & Meteris, H. (2005). Family attitudes toward transgendered people in Turkey: experience from a secular Islamic country. *International Journal of Psychiatry in Medicine*, 35(4), 383-393. <https://doi.org/10.2190/BHLY-K1ML-JDCB-H04W>
- Prunas, A., Anzani, A. & Di Sarno, M. (2017). Social and Psychological Correlates of Transphobia. *The journal of sexual medicine*, 14 (5), supplement 4, E 240. <https://doi.org/10.1016/j.jsxm.2017.04.678>
- Röll, W. (2010). Homosexual Inmates in the Buchenwald Concentration Camp. *Journal of homosexuality*, 31 (4), 1-28. https://doi.org/10.1300/J082v31n04_01
- Rowatt, W. C., LaBouff, J., Johnson, M., Froese, P. & Tsang, J-A. (2009). Associations among Religiousness, Social Attitudes, and Prejudice in a National Random Sample of American Adults. *Psychology of Religion and Spirituality*, 1(1), 14-22. <https://doi.org/10.1037/a0014989>
- Seelman, K., Woodford, M. & Nicolazzo, Z. (2017). Victimization and microaggressions targeting LGBTQ college students: gender identity as a moderator of psychological distress. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 26, 111-125.

- Seidman, S., Meeks, Ch. & Traschen, F. (1999). Beyond the Closet? The Changing Social Meaning of Homosexuality in the United States. *Sexualities*, 2 (1), 9-34. <https://doi.org/10.1177/136346099002001002>
- Sellers, R.M. & Shelton, J.N. (2003). The role of racial identity in perceived racial Discrimination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 1070-1092. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.5.1079>
- Steffens, M. C. & Wagner, C. (2004). Attitudes towards Lesbians, Gay Men, Bisexual Women, and Bisexual Men in Germany. *Journal of Sex Research*, 41(2), 137-149. <https://doi.org/10.1080/00224490409552222>
- Stoeber, C. & Morena, O. (2020). A Confirmatory Factor Analysis of the Attitudes toward Lesbians and Gay Men (ATLG) Measure. *Journal of Homosexuality*, 52, 3-4, 189-209. https://doi.org/10.1300/J082v52n03_09
- Streed, C.G., McCarthy, E.P. & Haas, J.S. (2017). Association between gender minority status and self-reported physical and mental health in the United States. *JAMA Internal Medicine*, 177, 1210–1212. <https://doi.org/10.1001/jamainternmed.2017.1460>
- Van den Akker, H., Van der Ploeg, R. & Scheepers, P. (2013). Disapproval of Homosexuality: Comparative Research on Individual and National Determinants of Disapproval of homosexuality in 20 European Countries. *International Journal of Public Opinion Research*, 25(1), 64-86. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edr058>
- Walch, S. E., Ngamake, S. T., Francisco, J., Stitt, R. L. & Shingler, K. A. (2012). The Attitudes toward Transgendered Individuals Scale: Psychometric properties. *Archives of Sexual Behavior*, 41, 1283-1291. <https://doi.org/10.1007/s10508-012-9995-6>
- Wallace, P.M. (2010). Finding self: A qualitative study of transgender, transitioning, and adulterated silicone. *Health Education Journal*, 69(4), 439-446. <https://doi.org/10.1177/0017896910384317>
- Whitley, B. E. Jr. (2001). Gender-role variables and attitudes toward homosexuality. *Sex Roles: A Journal of Research*, 45(11-12), 691-721. <https://doi.org/10.1023/A:1015640318045>
- Winter, S. (2009). Cultural Considerations for the World Professional Association for Transgender Health's Standards of Care: The Asian Perspective. *International Journal of Transgenderism*, 11(1), 19-41. <https://doi.org/10.1080/15532730902799938>
- Woodford, M. R., Silverschanz, P. S., Swank, E., Scherrer, K. S. & Raiz, L. (2012). Predictors of heterosexual college students' attitudes toward LGBT people. *Journal of LGBT Youth*, 9(4), 297-320. <https://doi.org/10.1080/19361653.2012.716697>
- Worthen, M. (2012). Understanding College Student Attitudes toward LGBT Individuals. *Sociological Focus*, 45(4), 285-305. <https://doi.org/10.1080/00380237.2012.712857>
- Γρηγορόπουλος, Η., Παπαχαρίτου, Σ. και Μωραΐτου, Μ.(2010). Προσαρμογή της κλίμακας καταγραφής στάσεων απέναντι σε ομοφυλόφιλες γυναίκες και άνδρες στην ελληνική γλώσσα. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 27(5),787-792.
- Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (2020). <https://www.who.int/gender-equity-rights/news/sexual-gender-diversity-faq.pdf>, 2020. Ανακτήθηκε 27 Ιανουαρίου 2019.